

23-25 September 2022
Ankara Turkey

3. BASKENT INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES

FULL TEXTS BOOK

EDITED BY
PROF. DR. MEMET ŞAHİN
ALINA AMANZHLOVA

ISBN - 978-625-8246-04-9
www.izdas.org

3. BASKENT INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES

23-25 September 2022

Ankara, Turkey

FULL TEXTS BOOK

Editor:

Assoc. Prof. Dr. Memet ŞAHİN

Alina AMANZHLOVA

All rights of this book belong to IKSAD GLOBAL-2022©.

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and
juridically.

Issued: 18.10.2022

WWW.IZDAS.ORG

ISBN: 978-625-8246-04-9

BİYOKORSANLIĞA KARŞI YAKLAŞIMLAR VE POLİTİKALAR: HİNDİSTAN VE PERU ÜLKE İNCELEMELERİ¹

APPROACHES AND POLICIES AGAINST BIOPIRACY: INDIA AND PERU COUNTRY REVIEWS

Öğr. Gör. Dr. Erdal GÜLER

Bartın Üniversitesi, Ulus Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü,

Ulus, Bartın.

ORCID NO: 0000-0002-4787-4800

ÖZET

Biyokorsanlık, biyolojik kaynakların veya geleneksel bilgilerin yerli halkın rızası olmadan ve tazminat ödenmeksizin fikri mülkiyet hukuku aracılığıyla kolektif mülkiyetten özel mülkiyete dönüştürülmesi ile ekonomik, ekolojik ve sosyokültürel kayıplara yol açan kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Laboratuvar ortamında küçük bir değişiklikle yerli halk tarafından yüzyıllardır kullanılan biyolojik kaynaklara dayalı geleneksel bilgiler, bu tekniklerle özel mülkiyete dönüştürülmektedir. Mülkiyet hakları ve patent sistemi bu kişileri ödüllendirilmekte iken bu kaynakların asıl sahipleri olan yerli halkın telif hakkı ve fayda paylaşımı ortadan kalkmaktadır. Biyokorsanlık daha çok fikri mülkiyet ve patent hukukunun zayıf kaldığı gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, biyokorsanlığa karşı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki görüş farklılıklarına karşın uluslararası veya ulusal ölçekte çözüm yaklaşımlarını tespit etmektedir. Ayrıca çalışma, biyoçeşitlilik açısından mega çeşitliliğe ve geleneksel bilgiye sahip olan Hindistan ile antik çağlardan beri geleneksel bilgiyi kullanan Peru'nun hukuki ve yönetsel durumlarını değerlendirmektedir. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Hindistan ve Peru modellerinin incelenmesi ile biyokorsanlık sorunuyla karşı karşıya kalan ülkelerin politikalarına katkı sağlaması hususunda önemlidir. Çalışmanın sonucuna göre, biyokorsanlığa karşı başarılı mücadele eden Hindistan ve Peru'nun erken tarihlerde hukuki düzenlemeleri gerçekleştirerek biyokorsanlıkla ilgili yönetsel yapılarını oluşturdukları tespit edilirken biyokorsanlığa karşı ulusal düzenlemelerin ötesinde uluslararası işbirliğine ihtiyacı olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar kelimeler: Biyokorsanlık, politika, hindistan, peru.

ABSTRACT

Biopiracy refers to a comprehensive process that leads to economic, ecological and socio-cultural losses through the conversion of biological resources or traditional information from collective ownership to private ownership through intellectual property law without the consent of indigenous people and without compensation. With a small change in the laboratory environment, traditional knowledge based on biological resources used by the local people for centuries is transformed into private property with these techniques. While the

¹ Bu çalışma 2022 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Erdal GÜLER tarafından savunulan doktora tezinden türetilmiştir.

property rights and patent system reward these people, the copyright and benefit sharing of the indigenous people, who are the original owners of these resources, is eliminated. Biopiracy is mostly seen as a problem of developing countries where intellectual property and patent law are weak. This study reveals international or national solution approaches against biopiracy despite the differences of opinion between developed and developing countries. The study examines the legal and administrative situations of India, which has mega-diversity and traditional knowledge in terms of biodiversity, and Peru, which has been using traditional knowledge since ancient time. The method of the study is based on literature review. The study is important in terms of contributing to the policies of the countries facing the biopiracy problem by examining the Indian and Peruvian models. According to the results of the study, it is argued that while India and Peru, which have successfully struggled against biopiracy, have established their administrative structures related to biopiracy by realizing legal regulations in early dates, they need international cooperation beyond national regulations against biopiracy.

Keywords: Biopiracy, policy, india, peru.

GİRİŞ

20. yüzyıl sonunda yeni bir dönem başlamış, bilim ve teknolojiye hızlı gelişmeler, bilginin üretim girdisindeki artan değeri, genetik uygulamalarıyla beraber yeni bir sorunu meydana getirmiştir. Biyoteknolojinin doğal kaynaklar üzerindeki sürdürülebilirliği ve verimlilik üzerindeki etkisi dışında biyokorsanlık sorununu tetiklemiştir. Bu sorun, uluslararası mevzuat ve ülkeler arasındaki işbirliğinin zayıflığı nedeniyle tartışılırken küreselleşmenin yerel kaynaklara doğru yönelmesi ile yeni rant arayışlarıyla ilaç, endüstri, kimya şirketlerinin egemenliğinde yeni emperyalist politika araçlarına dönüş yaşandığı görülmektedir.

Küresel ticarete, çok uluslu şirketlerin biyolojik veya doğal kaynakları, yasa dışı yollarla kaçırdığı veya yasal boşluktan faydalanarak yatırım elde etmek amacıyla piyasaya yeni ürünler sürerken yasa dışı bir süreç yaşanmaktadır. Bu şekilde işleyen yönetim sisteminin, yerli halkların tohum ve bitki hakkındaki eski çağlara kadar dayanan bilgilerini patent-fikri mülkiyet yoluyla çok uluslu şirketlerin sahiplenmesi, köylülerin, orman yetiştiricilerin ve yerel toplulukların binlerce yıllık bilgi birikimini gasp etmesi anlamına geldiğinden bu duruma “biyokorsanlık (biopiracy)” adı verilmiştir (Shiva, 2016).

Biyokorsanlık, gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmaya devam etmektedir. Çünkü zengin biyoçeşitliliğe ve genetik kaynaklara, geleneksel bilgiye sahip bu ülkeler, biyoteknolojilerden yoksun, toplumsal-kültürel ve yönetim yapıları, doğaya yaklaşımları, batı geleneklerinden farklı şekilde gelişmiştir. Gelişmiş ülkeler ise kapitalist üretim adına bu ülkelerin kaynaklarını hedef olarak belirlemesi, biyolojik araştırmalar için cazibe merkezi durumdadır. Bu bağlamda biyokorsanlıkla yüzleşen gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını ve mülkiyetini ele geçirme eyleminde bulunan kişiler veya şirketlerin ilgili ilaç, tarım ve gıda sektöründe tekel oluşturan dev şirketler olduğu görülmektedir. Günümüzde biyolojik kaynaklar ile ilgili geleneksel bilgiler bu şirketler için önemli bir kaynak iken araştırma ve geliştirme için bu kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Örnek verecek olursak son 30 yılda onaylanmış ilaçların yüzde 26’sı, doğal ürünlerden veya doğal elementlerden geliştirilmiştir. Tarım endüstrisinde bu araştırmaların çoğu, farklı tohum türlerinin üzerinde genetik manipülasyon ile bitkilerin direncini iyileştirmek için yapılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma çalışmaları ve maliyetleri, biyolojik araştırma süreçlerini teşvik eden unsurlar, fikri mülkiyet ve patent aracılığıyla yerli halka tazminat ödenmemesi nedeniyle biyokorsanlık sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin genetik veya biyolojik kaynakları, geleneksel bilgileri, batı şirketleri tarafından kullanılarak ticari potansiyele sahip ürüne dönüştürüldüğünde, bu süreç

yasal dayanaklarla reddedilebilmektedir. Biyoçeşitlilik Sözleşmesi (BÇS), yerli insanların haklarını koruyan ve genetik, biyoçeşitlilik kaynaklarını sürdürülebilirliğini eşit ve adil paylaşımı savunurken Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Antlaşması (TRIPS), fikri mülkiyeti veya patentleri korumaya çalışmaktadır. Uluslararası ticaretin önündeki engelleri açmayı amaçlayan örgütlerin başından Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gelmektedir. DTÖ altında TRIPS, uluslararası ticaretteki engellerin ve düzensizliklerin azaltarak fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına ilişkin usul ve önlemlerin ticaret için bir engel teşkil etmemesini amaçlamaktadır. TRIPS, Dünya’da minimum patent standartları sağlayan en radikal ve sıkı uluslararası yasal araçların başındadır. TRIPS ile beraber, mikroorganizmalarla ilgili ve mikrobiyolojik usul ve yöntemlerle, sınai tasarım olarak kabul edilen patentlenebilen konular arasında yer alması, özellikle biyolojik kaynakların, yaşam kaynaklarının özel mülkiyete devrini gerçekleştirmektedir. TRIPS anlaşması, patent şartlarında, herhangi bir biyolojik kaynağın kökenini açıklanmasını gerekli görmemektedir. Bu yaklaşımdaki devletlere göre, genetik materyale dayalı patentlerin açıklama gerekliliği ile teknolojik gelişime ve yeniliğe engel olacaktır. TRIPS, buluş sahibi için tam koruma sağlarken, buluşun kökenindeki bilgi veya kaynak sahiplerinin fayda paylaşımını koruma gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır (Lemeire, 2013: 42).

Biyokorsanlık sorununu oluşturan en önemli unsur, fikri mülkiyet sistemi uluslararası veya ulusal hukuk tarafından korurken, biyokorsanlık gibi bir problemin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair ortak bir yapının oluşturulmamasıdır. Biyokorsanlık, fikri mülkiyet hakları, çevre hakkı ve insan hakları gibi farklı hukuk dallarıyla doğrudan ilgilidir. Biyokorsanlıkla ilgili bir dizi bildiri, metin vardır ancak bu belgeler, farklı amaçlar için hazırlanmış ve bazen de çelişkili süreçlere neden olmaktadır. Bu nedenle biyokorsanlık, genetik kaynakları sağlayan ve kullananlar arasındaki paylaşımdan kaynaklı bir problem olarak da görülmektedir. 1990’lardan sonra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), BÇS, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi çeşitli uluslararası alanlarda tartışmaya başlamıştır. Son dönemde biyokorsanlıkla ilgili gelişmelerin “teoride ilerleme, pratikte zorluklar” başlığıyla uluslararası hukuki tartışmaları devam ettirdiği görülmektedir.

Biyokorsanlık probleminin çözümü kolay görünmemektedir. Eğer geleneksel bilgi veya genetik kaynaklar sert bir şekilde korunursa, kamu yararına olan bazı keşiflerin sınırlanabileceği belirtilmektedir. Çünkü milyonlarca bitki çeşidindeki faydalı bileşenleri arama faaliyetleri, inanılmaz derecede maliyete yol açabilir. Eğer geleneksel bilgi ve genetik kaynaklar korunmaz ise, bu kaynakların asıl sahiplerinin herhangi bir hakkı bulunmamakta ve onlar ekolojik, ekonomik, siyasi birçok sonuçlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Biyokorsanlıkla en sık karşı karşıya kalan ülkeler veya topluluklar, biyoçeşitliliğin en yoğun olduğu gelişmekte olan ülkeler ile Güney ülkeleri sayılabilir. Asya, Afrika, Latin Amerika bölgesindeki kaynaklar, Batı toplumlarındaki ideoloji ve hukuk sistemi aracılığıyla metalaşma süreci hızlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada biyokorsanlıkla başarılı mücadele eden ve politikaları ile örnek teşkil eden Hindistan ve Peru modellerinin biyokorsanlığa karşı ne tür çevre politikaları yürüttükleri ve bu sorunun boyutları ortaya çıkarılacaktır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Biyokorsanlık sorunu, son yirmi yıldır bazı gelişmekte olan ülkelerin kamu politikaları konusundan birisidir. Bununla birlikte biyokorsanlık sorunu Hindistan, Peru, Brezilya, Panama gibi ülkelerin teşvikleri ile uluslararası hukukta ve sözleşmelerde sık sık gündeme gelmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından bu soruna yönelik uzlaşma arayışı hız kazanmıştır. Bu çabalar ile birlikte Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) toplantılarında ve komisyonlarda geleneksel bilgiyi korumaya ve biyokorsanlığa karşı çalışmalar 2000 yılı başından beri devam

etmektedir. Bu bağlamda çalışma, geleneksel bilginin korunması ile fayda paylaşımının nasıl sağlanacağına üzerine odaklanmakta ve bu tür yaklaşımları sınıflandırarak incelemektedir. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma, biyokorsanlığa karşı mücadeleyi başarılı şekilde yürüten Hindistan'ın dijital bilgi kütüphanesi ile Peru'nun biyokorsanlıkla mücadele komisyonunu incelenmesi ile diğer ülkelere katkı sağlaması açısından önemlidir.

Biyokorsanlığa Karşı Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri

Biyokorsanlık sorununun birçok boyutu bulunmaktadır. Bu soruna karşı uluslararası işbirliğinin sağlanmasında bazı zorluklar bulunmaktadır. Birincisi, patent verme şartları ülkeden ülkeye değişmekte ve bu şartlardaki kavram-teknik içerikler de değişmektedir. İkincisi, bu teknik kavramlar analiz edilirken geleneksel bilgilerle benzerliği veya benzetme süreçleri yine ülkeden ülkeye değişmektedir. Üçüncüsü, uluslararası hukukta veya davalarda biyokorsanlık kavramının net tanımlanmamasından kaynaklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Dördüncüsü, biyokorsanlıkların herhangi bir tazminata mecbur kalmaması ve sıkı bir denetim aracının geliştirilmemiş olmasıdır. Beşincisi gelişmekte olan ülkelerde fikri mülkiyet ve patent hukukunun Batı'nın özel mülkleşme süreçlerine göre yeni gelişmesiyle bu sorunun nasıl çözüleceğine dair tartışmaları oluşturmaktadır. Biyolojik kaynaklar, şirketlere biyo-araştırma karşılığında belirli bedeller ödenerek paylaşılacak mı yoksa bu kaynaklar, herhangi bir örgütün veya kişinin mülkiyetine devredilemez şekilde radikal bir görüş ekseninde karşı mı çıkılacaktır? Gelişmekte olan ülkelerde egemen olan yaklaşım birinci görüştür. Yani gelişmekte olan ülkelerin talepleri, yerli halkın geleneksel bilgilere ait biyo-araştırmadan elde edilen haklarını almak ve fayda paylaşımının eşit ve adil şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

Bu kısımda, özellikle biyokorsanlığa karşı genel yaklaşımları değerlendirdikten sonra bu soruna karşı mücadele eden etkin ülkelerin, diğer bir ifadeyle Hindistan, Peru politika süreçlerine odaklanılacaktır. Hindistan, Asya kıtasında dünyanın en zengin biyoçeşitliliği olan % 8'lik bir alanı kapsamaktadır. Hindistan, geleneklere bağlı toplumların varlığı ile yüzyıllardır nesilden nesile aktarılan bilgilere yani geleneksel bilgilere sahiptir. Özellikle kırsal bölgelerdeki insanların geçim kaynakları olarak geleneksel bilgi kullanılmakta ve en çok biyokorsanlığa maruz kalan ülkelerden biri olmaktadır. Dolayısıyla, Hindistan buna göre yönetim ve hukuk alanında özgün çalışmalara sahiptir (Verma, Chauhan, Kumari ve Sharma, 2013: 9346-9358). Peru ise Güney Amerika ülkesi olarak sıcak noktalar üzerinde biyoçeşitliliği yüksek bir ülkedir. Peru'da özellikle fikri mülkiyet ve patentler, geleneksel bilgiler fikri mülkiyete dönüştürülerek çalınırken Dünya'da örnek bir örgütlenme ile biyokorsanlık komisyonu kurmuş ve biyokorsanlık yasada tanımlanmıştır.

Ülkelerin biyokorsanlıkla mücadele politikalarının ötesinde uluslararası alanda biyokorsanlığa karşı önemli politika araçları önerilmekte veya tartışılmaktadır. İlk olarak geleneksel veya yerli bilgilerin patent süreçlerinde kullanımını engellemek için "sui generis" koruma yöntemi önerilmektedir. Panama, Brezilya, Filipinler gibi ülkeler bu süreci iyi yönetmektedirler. Panama, yerli insanların geleneksel bilgilerini kültürel kimliğini tanımlayan ve korumak için kolektif haklar rejimini yürürlüğe koyan Dünya'da ilk ülkelerdendir. Öte yandan Panama, yerli insanların insan hakları ve geleneksel bilgilerini korumak adına yasal çerçevesini uygulayan en iyi sistemi uygulayan ülkelerden biridir. Panama, Kuna etnik topluluğu olan Mola adını verdikleri geleneksel bilgilerini tescil ettirerek koruma altına almıştır. Bu sayede yerli toplulukların buluşları, tasarımları, yenilikleri vb. fikri mülkiyet ve kolektif geleneksel bilgi hakları koruma altına alınarak izinsiz ticarileştirmeye, sömürüye karşı koruma sağlamıştır. 2000 yılında kabul edilen yasaya göre, geleneksel bilgi ve kültürel ifadeler tescil

edildiği takdirde yerli otoritelerin izni olmadan geleneksel bilgi ve kültürel ifadelerin ticaretinin yasaklanması sağlanmıştır (Romero, 2005: 301-337).

Brezilya’da 2001 yılındaki 2186-16 sayılı yasa ile patent verilirken geleneksel bilgi ve genetik kaynaklara erişimi düzenleyip, denetim ve yetki ile genetik kaynakların yönetmek adına konsey kurarak “sui generis” rejimine geçen ülkelerdendir (Silva ve Oliveira, 2018: 1-4). Dolayısıyla Brezilya’da, bu yasayla biyoçeşitliliğin kullanımı ve sürdürülebilirliği, bilimsel ve biyolojik araştırma, genetik kaynaklara erişim, Federal hükümetten alınacak izinle gerçekleşecektir (Provisional Act No. 2,186, 2001). Filipinler hükümeti de 1997 tarihinde yerli insanların haklarıyla ilgili yasa çıkarmıştır. Dolayısıyla sui generis rejimi, yerli halkın haklarını etkili şekilde korumak için yerel toplulukların ve ulusal-uluslararası yasal sistem arasında köprü vazifesi görmektedir.

İkinci olarak geleneksel bilginin korunması ve biyokorsanlıkla etkin mücadele etmek için önerilen model “Geleneksel Bilgi Dijital Kütüphane” uygulamasıdır. Bu kütüphanede elektronik ortamda veriler toplanarak ilaç-tedavi pratik bilgilerin sınıflandırılmasına dayanan bir Hint veri tabanıdır. Bu veri tabanının amacı, geleneksel bilginin biyokorsanlıkla karşılaşmasını önlemek ve izin dışı patent başvurularını tespit etmektir. Bu sistem Dünya’da öncü bir geleneksel bilgiyi koruma aracı olarak görülmektedir. Bu kütüphane veri tabanı, patent başvuruları süreçlerinde geleneksel bilgi ile ilgili küresel patent ofislerince taraması yapılmaktadır. Patent uzmanları dolayısıyla bu patentlerle ilgili kolayca ve yerinde karara verebilecektir. Örnek olarak Hindistan’da hiçbir maliyet gerektirmeksizin bu sistem aracılığıyla son aylarda 230’dan fazla patent başvurusunda caydırıcı bir işlevi olmuştur (About TKDL, 2020).

Dünya’da çoğu patent sistemleri geleneksel bilgiyi sözlü bilgi olduğu için korumamakta, bu yüzden geleneksel bilgi yazı ile kayıt altına alınarak koruma sağlanmaktadır. Geleneksel bilgi kütüphanesi çerçevesinin hazırlanmasında diğer etken ise batılılaşma karşısında çok geç kalmadan kültürel etkenleri devam ettirmek amacıdır (Mgbeoji, 2006: 161). Yukarıda daha önce belirtildiği üzere bu veri tabanını oluşturmak patent davalarındaki kadar maliyeti ortaya çıkarabilir ve bu veri tabanını gerçekleştirmek zaman alan saha araştırmasına dayalıdır. Diğer taraftan, Batılı ülkelere bu süreç yavaş ilerlerken geleneksel bilgi sınıflandırılmamıştır. Geleneksel bilgi sistemi Batı patent kriterlerine uygun düşmemektedir. Geleneksel bilginin ağızdan ağıza aktarılan iletişimden geldiğinden ortak haklar olarak görülmektedir. Bu yüzden Batılı patent uzmanları, patent süreçlerinde geleneksel bilgiyi tanımlamaları zor olduğu bir süreç yaşanmaktadır (Invernizzi, 2017: 60).

Üçüncü yaklaşım ise coğrafi işaretleme ve orijinal genetik veya biyolojin kaynağın açıklanmasıdır. Bu sistemde, geleneksel bilgiyi ve genetik kaynakları korumak için uluslararası toplum tarafından önerilen patent başvurusunun yetersizliğini soruşturmak amacıyla orijinal kaynak veri açıklanması gerekliliğidir. Graham Dutfield, yerli halklara karşı kaynaklarının kullanımını engellemek için kamu soruşturmaları yapılması gerektiğini belirtmektedir. Birkaç gelişmekte olan ülke, patent şartlarında orijinal genetik kaynağını sorgulamaktadır. 2004 yılında Hindistan ve Brezilya tarafından genetik kaynağın kökeninin patent başvurularında açıklanmasını, TRIPS için böyle bir hüküm getirilmesini, zorunluluk olmasını çeşitli uluslararası toplantılarda ifade etmişlerdir (Invernizzi, 2017: 62).

Son olarak ideal yaklaşım, gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasında işbirliğini sağlayarak kazan-kazan politikası yürütmektir. Veri tabanı sistemi pahalı olabileceğinden ve sınırlı sonuçlara yol açabilmesiyle biyo-araştırma anlaşmaları alternatif bir politikaya dönüşmektedir. Bu tür anlaşma, bir araştırma şirketi ile geleneksel bilgiye sahip topluluklar arasında ortaya çıkmaktadır. Genellikle, başlangıçta bu topluluklara ücret ödenir ve telif hakkı için müzakereler yapılır. En ünlü araştırma anlaşması, Kosta Rika hükümeti ve ABD ilaç

firması Merck arasında yapılandır. İlaç firması, teknoloji transferini ve araç gereçleri herhangi bir ilaç keşfettiğinde telif hakkı ödemeyi kabul etmiştir. Kosta Rika hükümeti de yerli halkın ve hükümetin kaynaklarından on binlerce bitki ve hayvan germplasm örneği vermeyi kabul etmiştir. Bu tür anlaşma, sözleşme ilişkisi kurmakta şirket sözleşmeyi ihlal ettiğinde hükümetin dava etme gerekçesi kuvvetlenmektedir. Ancak bu tür sözleşmelerde akit tarafların ötesinde koruma sağlamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu tür anlaşmalar, araştırmacı şirketleri ve hükümetler arasında yapılmaktadır. Dolayısıyla bu bilginin sahibi yerli halkın daha çok tanınması ve haklarının korunması gerektiği ileri sürülmektedir (Reid, 2009: 94).

Fakat biyokorsanlık sorunu farklı boyutlarda disiplinler arası işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Gelişmekte olan ülkeler özellikle üzerinde durdukları konu, “açıklama doktrini” ile egemenlik ilkesine saygı duyularak faydaların paylaşılmasıdır. Temel sorun, biyolojik araştırma şirketleri veya ülkelerin, orijinal kaynaklara sahip gelişmekte olan ülkelere faydaların paylaşımında bulunup bulunmayacağıdır.

Biyokorsanlığa Karşı Mücadelede Örnek Ülke Hindistan

Hindistan, Güney Asya’da bulunan bir ülkedir. Bu ülke, 28 eyalet ve birlik bölgesinden oluşan parlamenter sisteme göre yönetilen cumhuriyettir. Hindistan, biyoçeşitliliği zengin sıcak noktalardan biri olarak 81.000’den fazla fauna ve 47.000 flora ile 15.000 kayıtlı endemik türe sahiptir. Hindistan, dünya biyoçeşitliliğinin ise % 8’ini oluştururken bitkilere dayalı küresel ticarete lider olma potansiyeline sahiptir. Bu nedendir ki biyokorsanlıkla karşılaşma olasılığı oldukça yüksek bir ülkedir (Sudual, 2015: 13-17).

Hindistan’da biyoçeşitliliği, ekosistemi ve türlerin bütünlüğü kaynakları korumak üretim sistemiyle ilgilidir. Biyolojik kaynaklar her ne kadar ülkelerin egemenlik ve ekonomik bakımdan kaynakları olarak sınıflandırılrsa da Hindistan’da farklı olan çoğu bitki türlerinin yerel topluluklar tarafından kutsal kabul edilmesidir. Örneğin çeşitli tıbbi özellikleri olan Hint Nilüferleri, bağlılık ve saflığın sembolüdür. Tanrıca Saraswati, Tanrıca Laxmi gibi kutsallıklar temsil edilmektedir. Hint Tanrıçalarının elinde bitkilerin yer alması, şifa kaynaklarının doğada çeşitlilikte varlığıyla simgelenmesidir (Avantika, 2015: 81). Ayrıca Hindistan, bir gelenek ülkesidir. Biyosferde yaşamak için farklı toplulukların yüzyıllardır bir strateji olarak geleneksel bilgi ile sosyal yapının bir parçası sürdürülmüştür. Geleneksel bilgi, Hindistan’ın kırsal alanlarında özellikle tek geçim kaynağı ve kültürel çeşitliliğin unsuru olarak doğa ve insan arasında gelişen bir bağın ifadesidir (Avantika, 2015: 80-82). Çünkü bu bilgilerle, yerel toplulukların icadı geleneksel tarımı, geleneksel tıp uygulamaları gibi temel yaşam bilgilerini korumaktadırlar. Dolayısıyla bu toplumun geleneksel bilgileri, biyolojik araştırmaların biyoteknoloji süreçleriyle fikri mülkiyete dönüştürülmesi Hint toplumunun yaşamında kaygı ve endişeyi beraberinde getirmektedir. Hint anayasası 3. kısımda ülke vatandaşlarının temel haklarının korunmasını sağlar. Geleneksel bilgi, geçim hakkının bir parçası olarak yaşam hakkına kadar uzanmaktadır.

Hindistan’da geleneksel bilgiyi korumak için mutlak yasal bir hüküm bulunmamakla beraber biyokorsanlığa karşı “savunma” politikasıyla yaşadıkları biyokorsanlık davalarından yola çıkarak dünyada örnek teşkil eden yasalar ve örgütlenme ile kendine özgür bir model geliştirmiştir. Uluslararası mahkemelerde biyoteknoloji ve ilaç şirketlerinin patentlerini sınırlandırmak amacıyla sivil toplum örgütleri ile hükümet ortaklığı ve yerli halkın protestoları ile kazanan bir ülke olarak ön plandadır. Özellikle ABD’li çok uluslu şirketlerin biyolojik kaynakların ve geleneksel bilgilere dayalı patentlere karşı başarılı bir mücadele sürdürmektedir.

Öte taraftan Hindistan BÇS’yi imzalamıştır dolayısıyla ülkelerin kaynakları üzerinde egemen haklarını ve kaynaklarını sürdürülebilir kullanımı kolaylaştırmak için erişim ve ortak kullanım amacıyla ulusal mevzuatı belirleme hakkı varken hem de buluşlar üzerinde özel haklar

yaratan TRIPS'i imzalayarak DTÖ'ye taraftır. Dolayısıyla Hindistan hem biyokorsanlığa karşı devletlerin ve yerel halkın egemenlik haklarına, insanlığın ortak mirasına sahip çıkmaya çalışırken diğer taraftan icatları veya buluşları da teşvik edecek düzenlemeler ile dengeyi sağlamaya çalışmaktadır.

Hindistan hükümeti, geleneksel bilginin sistemli şekilde belgelenmesi, kayıt altına alınarak patent süreçlerinde kanıtlanması amacıyla erken bir tarihte 1982'de başlamıştır. Dokümantasyon ile ilgili düzenlemeler, Hindistan'da en fazla biyoçeşitliliğe sahip olan yerlerden biri olan özellikle Kerala'nın köylerinde başlamıştır. Kerala'nın Pattuvam köyündeki denemede tüm doğal kaynakları ve bu kaynaklar ile ilgili bilgiler kaydedilmiştir. Bölgede yaşayanlar kayıtların gizli tutulmasını ve özel durumlarda paylaşılmasını karar vermişlerdir. Bu kayıtların ticari kullanımını engellemek amacıyla değil, yerel bilginin üstünde hak iddia edilmesini engellemek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Eralp, 2003: 78).

Hindistan yönetimi, devlet kurumları arasında Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü, Ulusal Botanik Araştırma Enstitüsü, Merkezi İlaç Araştırma Enstitüsü, Tropikal Botanik Bahçesi ve Araştırma Enstitüsü, Ulusal Tıbbi ve Aromatik Bitki Enstitüsü ile işbirliği yaparak Geleneksel Bilgi Dijital Kütüphanesi'ni kurmuştur. Bu çalışmayı gerçekleştirirken patent uzmanları, bilim insanları teknisyenler gibi birçok temsilciyi kabul etmiştir. Kütüphane veri sistemi oluşturulurken 2009 yılına kadar patent uzmanlarına açıklamamıştır. Hindistan'ın başlattığı bu proje, patent verilmeden önce tarama işlemlerinde öncü çalışmalardan biridir. Proje kısaca, Hindistan'ın geleneksel bilgisinin patentlenmesini önlemek için on üç patent ofisinde (Avrupa Patent Ofisi, Birleşik Devletler Patent ve Marka Ofisi, Japonya Patent Ofisi, Rusya Patent Ofisi, Almanya Patent Ofisi, Birleşik Krallık Patent Ofisi...) anlaşma kapsamında taranmaktadır. Bu kütüphanenin amacı: (About TKDL, 2020).

“Biyokorsanlığa karşı etkili bir caydırıcı olduğunu kanıtıyor ve uluslararası alanda benzersiz bir çaba olarak kabul edildi. TKDL, proaktif eylemin avantajlarını ve güçlü caydırıcılığın gücünü göstererek dünya çapında özellikle de geleneksel bilgi bakımından zengin ülkelerde, geleneksel bilginin korumasında bir ölçüt oluşturmuştur. Buradaki anahtar, geleneksel bilginin kullanımını kısıtlamadan patent uzmanlarının geleneksel bilgi ile ilgili önceki tekniğe erişimini sağlayarak yanlış patentlerin verilmesini önlemektir.”

Bu veri tabanı sistemi varlık sebebi, geleneksel bilginin Hint toplumunun haklarının bir parçası olarak kamu mülkiyeti sayılarak patent verilmemesini sağlamaktır. Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü koordinatörüne Gupta'ya göre, bu veri tabanı sayesinde Hint kökenli patentlerde % 44 azalma meydana geldiği gibi birçok ABD'li şirketlerin patentlerine karşı caydırıcı işleve sahiptir (Mehra, 2020). Bu kayıtlar, hak iddia edenlere bilginin dünyanın bir yerinde hâlihazırda mevcut olduğu ve yazılı bir kayıt olarak tekniğin bilindiğini göstermektedir. Bu sistem özellikle ABD'ye yapılan patent başvurularında faydalı olmaktadır. Çünkü ABD'de patent başvurusu yabancı bir bilgiye dayandığında yenilik sadece yazılı yayınlar göz önüne alınarak değerlendirilmektedir (Eralp, 2003: 77). Ancak, dünyanın herhangi bir yerinde yayınlanan bir belgeye patent uzmanı ulaşamadığında başvurunun yeni olmadığı halde patent almasını sağlayabilir. Dünya'da her yıl bu şekilde Hindistan'ın geleneksel bilgilerine dayalı 2000 civarında yanlış patent verildiği tahmin edilmektedir (Öcalan, 2014: 68).

Tablo 1. Hint geleneksel bilgilerine dayalı biyokorsanlık olayları

Ortak Adı	Yerli Kullanımı	Patent No.	Patent Sahibi	Kullanım Amacı
Turmeric (Zerdaçal)	Kızarıklık, pişkinlik, yara iyileştirici	US Patent 5401504	University of Missisipi Medical Center, Missisipi	Yara iyileştirici etken
Basmati Pirinci	Eşsiz aroma ve lezzet	US Patent 5663484	RiceTec	Yeni çeşit basmati
Manjistha	Cilt, deri hastalıkları	US Patent 6258344	The Procter& Gamble Company, Cincinnati	Deriyi aydınlatma ve birleşenleri
Karela, Jamun, Brinjal	Diyabet kontrolü	US Patent 5900240	Cromak Research Inc.	Anti-diyabet özelliği
Aswagandha	Depresyon, uykusuzluk, kasılma	EP 1906980	Natreon Inc. US Multinational	Stres yönetiminde tedavi

Hindistan'ın biyokorsanlıkla karşılaştığı ve başarılı şekilde patent iptallerini gerçekleştirdiği örneklerden bir kaç tablodan verilmiştir (Avantika: 2015: 82). Veri tabanı sistemi her ne kadar biyokorsanlığa karşı önemli bir unsur olarak görülse de bazı eksiklikleri olduğu gibi biyokorsanlığı kolaylaştırdığına dair ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu veri tabanının en büyük dezavantajı ABD'li şirketlerin geleneksel bilgiye ulaşarak eski bilginin yeni pakette revize edilmesiyle yeni patentler kazanma şansı bulmasıdır (Verma vd., 2013: 9346-9358). Graham Dutfiel ise bu veri tabanının biyokorsanlığa karşı bütün geleneksel bilgileri korumada sınırlı bir görevi olduğundan bu sisteme şüpheli yaklaşmaktadır (Dutfield, 2020). Seemantani Sharma, bu sistemin biyokorsanlığa karşı sorunların çözümünde mucizevi bir araçtan yoksun olduğunu ifade etmektedir (Sharma, 2017: 215-231). Devinder Sharma'ya göre, veri tabanında yerli halk tarafından kullanılan terimler ile bilim insanlarının kullandıkları terimler arasındaki farklılıklara dikkat çekmektedir. Terim aramaları, çok sayıda olası ifadelerin kullanıldığından bulması zor olabilir. Ayrıca, günümüzde bin sayfayı aşan bilimsel dille yazılmış patent başvuruları mevcuttur. İkincisi, bir mucit için veri tabanı geleneksel bilgidan bilgi alması ve yenilik testini geçmek için yeterli değişiklik yapmasını sağlayabilir. Üçüncüsü, bu veri tabanını oluşturmak zor ve pahalı bir süreçtir. Yüzyıllardır süren bilgi birikimini, bütün geleneksel bilgiyi buraya dâhil etmek zor olduğu gibi sözlü gelenekleri kaydetmek de zordur. Nitekim birçok yerel grubun geleneksel bilgiyi paylaşmakta isteksiz olduğu da tespit edilmiştir (Sharma, 2021).

Hindistan, biyokorsanlığa karşı 2000'lerin başında yasal düzenlemeler ile biyoçeşitliliğini ve egemenlik haklarını korumaya yönelik adımlara yönelmiştir. Hindistan, biyokorsanlığa karşı en temel yasayı, "Biyolojik Çeşitlilik Yasası" 2002 yılında kabul etmiştir. Hindistan, bu yasayı 10 yıllık bir müzakerenin sonunda kabul etmiştir. Bu yasanın temel amacı BÇS'nin amacına ve ilkelerine uygun sürdürülebilir biyolojik kaynakların faydalarının eşit ve adil paylaşılmasıdır (Singh ve Thakur, 2021). Bu yasa bir ülkenin genetik kaynaklara erişimi karşılıklı antlaşmalar altında olmasını amaçlar. Ancak kaynakları sağlayan ülkelerin önceden

bilgilendirme rızası gerektiği belirtilir. Biyolojik kaynaklara dayalı geleneksel bilgilerle ilgili ticari kullanımından doğan faydaların BÇS'ye uyumlu şekilde faydaların adil ve eşit paylaşımı öngörülür. Yasa esas olarak yabancı kişileri ve şirketleri genetik kaynaklara ulaşımıyla ilgili prosedürler çerçevesinde sınırlandırmaktadır.

Hindistan'a özgü başka bir politika ise "İnsanların Biyoçeşitlilik Kayıtları" adlı birimi oluşturmalarıdır. Bu birimin hazırlanması 2002 yılındaki biyoçeşitlilik yasası altında gerçekleşmiştir. Ancak bu kayıtlar 2004 yılında biyoçeşitlilik tüzükleri ile eyaletlerin kendine özgü biyoçeşitlilik çerçevesini hazırlayacaktır. Hindistan geleneksel bilgi veri tabanını oluşturmak için yurttaşları tarafından rapor edilerek yardımı ile birlikte yapılmaktadır. Biyoçeşitlilik kayıtları, eyalette hangi türün tehdit altında olduğunu tespit etmekte yerli insanlarla biyoçeşitliliği korumak için protokol hazırlamakta biyoçeşitliliğe bağlı yaşayan halkın yaşamlarını arttırmak ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla birçok önemli işleve sahiptir.

Ulusal Biyoçeşitlilik Otoritesi (UBO), yabancıların genetik kaynaklarını ulaşım talebiyle ilgili ticarileştirilen kaynakların fayda paylaşımını belirlemek için bu kanunun 8. maddesi uyarınca kurulmuştur. Yasa, ayrıca geleneksel bilgiyi korumak için özel hükümler öngörmektedir (Mathem, 2013: 204-205). Diğer bir ifadeyle bu kurum, Hindistan'da biyolojik kaynaklarla ilgili herhangi bir yabancı fikri mülkiyet haklarına verilmesine karşı gerekli tedbirleri almaktadır (Kelter, 2014: 392). Yasaya göre, biyolojik kaynaklarla ilgili herhangi bir kişinin bir araştırma sonuçlarını Ulusal Biyoçeşitlilik Otoritesi'nden (3. ve 4. madde) izin almadan başkalarına aktarması yasaklanmıştır. Yasanın 6. maddesi, biyolojik kaynaklarda fikri mülkiyetle ilgili anahtar hükümdür. Bu hükme göre, hiç kimse UBO'ten önceden izin almadan Hindistan'da elde edilen biyolojik kaynaklarla ilgili herhangi bir araştırma, bilgi ve buluş için Hindistan içinde veya dışında herhangi bir isimle fikri mülkiyet hakları olarak başvuramaz. Yasada belirtilen erişim hakkı için gerekli bürokratik süreçlere yer verilirken, bu kurum yabancı kişilerin başvuruların 6 ay içinde değerlendirmektedir.

Hindistan, 1995 yılındaki TRIPS antlaşmasına uyumuyla bu kapsamda yükümlülükleri yerine getirmek için patent yasasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Hindistan, 1970 yılında kabul edilen patent yasasını, biyokorsanlığa karşı 2002 ve 2005 yıllarında değiştirmiştir. Bu değişiklik ile geleneksel bilgileri oluşturan veya geleneksel bilgilerden türetilen, bu bilgileri kopyalayan veya bu bilginin bağlantılı herhangi bir buluşun patentlenemeyeceğini açıklamıştır. Bu yasa, geleneksel bilgiyi savunmaya yönelik girişimdir. Bu korumayı yasal çerçevede, patentlere konu olamayacak alanı genişletmesiyle gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Shiva: 2020). Yine patent yasasında patentlere itiraz kısmında, biyolojik materyalin kaynağı ve coğrafi bilgisi sözlü veya başka şekilde yerel topluluk tarafından mevcut olan buluş için verilen patentlere karşı çıkmada kullanılacaktır. Diğer bir ifadeyle kamuya açık bilinen patent spesifikasyon ilişkin hükmüne dâhil edilerek itirazın gerekçelerinden biri olarak patentlerin iptal edilebilmesi hükmü yer almaktadır. Bu yasaya göre, geleneksel bilgiyi korumak için buluş için verilen biyolojik kaynakların, materyalin kökeni açıklanma şartı getirilmiştir (Singh, 2021: 499).

Hindistan hükümeti, ulusal biyoçeşitliliği ve bu türlerin orijinallerini tespit edeni korumak için 2001 yılında "Bitki Çeşitlerini ve Çiftçi Haklarını Koruma" yasası çıkarmıştır. Diğer bir ifadeyle Hindistan, TRIPS'te zorunlu olan üretici, çiftçilerin haklarından ayrı olarak kendi düzenleme gerçekleştirmiştir. Çiftçi, markalaşma olmadan tohum satma hakkı, onları kendileri için koruma hakları ve çeşitliliği koruma hakkı elde etmiştir. Yasada, yeni bitki çeşitlerini geliştiren bitki yetiştiricilerine, araştırmacılara ve çiftçilere fikri mülkiyet hakları vermek amacıyla yürürlüğe girmiştir. Hindistan kırsal bölgesinde, tohumların yetiştirilmesi, korunması geleneksel bilgi aracılığıyla uygulanmaktadır (Sadual, 2015: 15). Bu yasa, yerli

topluluklara hak talebinde bulunma yetkisi vermektedir. Bu yasa altında, bitki yetiştiricilerinin hakları bitki çeşitleri kayıtları ve kişiler sahibi olmaktadır. İlgili kurullar aracılığıyla çiftçilerin haklarını korur ve bireylere tazminat ödenir, yerel-kırsal topluluklara odaklanır, genetik kaynaklar korumakta ve iyileştirmektedir.

Peru ve Biyokorsanlıkla Mücadele Komisyonu

Peru, Güney Amerika'nın Kuzeybatı bölgesinde yer alır. Andean ve Amazon bölgelerinde son derece biyoçeşitliliği mega-çeşitlilik olarak kabul edilen özelliğe sahiptir. 72 etnik ve kültürel yerel grupların bu bölgede yaşadığı bilinmektedir. Peru'da yaklaşık dünya toplamının % 10 bitki türü ve bunlardan 5.509'u endemik tür olduğu tespit edilmiştir. Mevcut veya potansiyel bir endüstriyel uygulamaya sahip türlerin sayısı 2.642'dir. Peru'da yerli nüfus, esas olarak ülkenin kırsal kesiminde yaşamaktadır (DFMÖ, 2007: 1). Peru antik çağlardan beri yerli halkı, bitki türlerinde nasıl yararlanacaklarını, gıda ihtiyaçlarının yanında tedavi edici özelliklerini nesilden nesile aktaran bir kültüre ve birikime sahiptir.

Günümüzde Peru'nun biyolojik çeşitliliği ve genetik kaynakları ile yerli halkın sürdürülebilir bir yaşam, istihdam ve geçim kaynakları için ülke ekonomisinin temel direklerinden birini oluşturmaktadır. Nitekim biyolojik araştırma şirketleri, araştırmalarının başarılı olmaları amacıyla bitkilerle deneyimli ve biyoçeşitliliği zengin ülkelere yönelmektedir. Bazı ilaç şirketleri ise yerli halkın ilaç kullanımına ait katkılarının % 75 olduğunu belirtir (London: 2007: 63-72). Bu yüzden Peru yönetiminin, geleneksel bilgiyi korumak için Dünya'da ilk yasayı çıkartması şaşırtıcı gelmemelidir.

Peru, biyoçeşitlilik ve fikri mülkiyetle ilgili kendi yasal çerçevesine sahiptir. Peru yasaları, BCS'deki yükümlülüklerini ve ilkelerini bir araya getirerek hem genetik kaynaklardan yararlanılmasını hem de bu kaynakları mümkün olduğunca en iyi şekilde korumaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Peru'nun temel amacı, geleneksel bilgi ve genetik kaynakların sürdürülebilirliğini adil paylaşma ve haklarını koruma ile ekonomi süreçlerini birlikte yönetmeye çalışmaktır.

Peru'nun özgünlüğü, biyokorsanlık olaylarına karşı örgütsel ve yasal süreçleri kendi dinamiklerine göre geliştirerek gelişmekte olan ülkelere örneklik teşkil eden bir sistemi geliştirmesidir. Graham Dutfield'e göre, pek çok gelişmekte olan ülke, Peru'nun başarılarından etkileneceğinden biyokorsanlık iddialarını araştırmak için bir birim-yapı kurarak benzer bir şeyi yapmayı düşüneceklerini belirtmektedir (Muller, 2020). Anres Valladolid, Peru'nun biyokorsanlık olaylarına karşı "bu, devlet-özel sektör ve sivil toplum örgütleri arasındaki koordineli eylemin, genetik kaynaklar ve geleneksel bilgi ile uygunsuz patentlerin nasıl önleneceğine iyi bir örnektir" açıklaması ile ulusal işbirliğine ve mücadeleye işaret etmiştir.

Peru'da geleneksel bilgiyi ve biyolojik çeşitliliği koruyan, genetik kaynaklara erişimi düzenleyen doğrudan veya dolaylı birçok yasa mevcuttur. En temel yasalardan biri 2004 yılında çıkartılan 28216 sayılı biyokorsanlığı önleme komisyonunu oluşturan kanun iken 2002 yılında 27811 sayılı kanunla yerli halkın biyoçeşitliliği ile ilgili kolektif bilgisinin korunması kanunudur. Bu iki yasa aşağıda değerlendirilecektir. Bununla birlikte, 28611 sayılı çevre kanunu bir kısmında yerli insanların ve geleneksel toplulukların, kültürleri, bilgileri ve yaşam tarzlarıyla ilgili hakları yer almaktadır. Öte yandan 1997 yılında 26839 sayılı Biyoçeşitlilik Yasası, yerli toplulukların bilgi, yenilik ve uygulamaları kültürel mirasın bir parçası olduğunu ve bu tür yeniliklerin geleneksel ürün çeşitlerini de kabul edilmiştir. 823 sayılı Fikri Mülkiyetle ilgili kanun hükmünde kararnamenin 63. maddesinde yerli toplulukların bilgileri korunması için özel rejimin kurulması kabul edilmiştir. Peru, geleneksel bilgi ve yerli halkın haklarını korumak amacıyla birçok yasada bu tanımı, içeriği kullanmıştır. Peru'da geleneksel bilgi, yerli halkın kültürel mirasının bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Özellikle Peru ve Hindistan, biyokorsanlık olaylarına karşı 2005 yılında TRIPS 27(3) maddesinde değişiklik önermiştir. Bu ülkelerin özellikle talepleri, patent başvurularında genetik kaynakların kökeninin açıklanmasının şart olmasıdır. Çünkü bu sayede biyokorsanlık olaylarının önüne geçmek için genetik kaynaklar ve geleneksel bilgilerin buluş için kullanıp kullanılmadığı öğrenilecektir. Peru Hükümeti, 1990'lardan itibaren genetik kaynaklar ve geleneksel bilgilere erişimi düzenleyici çalışmalarla ilgilenmiştir. 1993'te Andean topluluğu (Bolivya, Kolombiya, Peru, Ekvador) genetik kaynaklarla erişim için düzenlemeler getirirken 1996 da 391. sayılı karar alınmıştır. Bu belge, genetik kaynakları erişimi ve fayda paylaşımını düzenleyen, geleneksel bilgiyi koruyan ilk hukuki belgedir. Bu ilkeler üzerine inşa edilen topluluk, 486 sayılı karar ile geleneksel bilginin savunmasını oluşturmuştur. Genel bir ilke olarak bir patent veya başka bir fikri mülkiyet hakkının verilmesi, Andean Topluluğun tüm üyelerinin biyolojik mirasına ve geleneksel bilgisine saygı duymaya korumaya bağlıdır. Eğer patent verilirse, geleneksel bilginin yasa dışı olduğunu gösteren kanıtlarla ulusal otoriteler patentlerin geçersizliğini kabul edeceklerdir.

Peru yönetimi özellikle geleneksel bilgiyi ve genetik kaynakları korumak için sivil toplum örgütleri, akademi ve yerli halkın temsilcilerini bir araya getirerek, ilgili aktörler ile işbirliği içerisinde kendine özgü (sui generis) sisteminin kurulmasının uygunluğuna karar vermiştir. Peru'nun başkenti Lima'da 1999'da ilk toplantıda yerel toplulukların liderleriyle ve aynı yıl Cusco'da ikinci toplantı ile yerel topluluk temsilcileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öte yandan ulusal ve dünya fikri mülkiyet temsilcileri tarafından uluslararası seminerler düzenlenmiştir.

10 Ağustos 2002 tarihinde Peru, geleneksel bilgiler üzerindeki haklarını koruma maksadıyla sui generis sistemini 27811 sayılı yasa ile kabul etmiştir. Bu yasa yerel halkın geleneksel bilgilerini bir dereceye kadar koruyucu mekanizmayı geliştirmiştir. Yasanın 1. maddesinde, yerli halkların haklarını ve kolektif bilgileri-geleneksel bilgileri tanımlamaktadır. Böylelikle yerli halkın yaşamları, inançları ve manevi refahlarını etkilediği için kalkınma süreçlerine için kendi kültürel-ekonomik-sosyal gelişmeler üzerinde kontrol hakkı verilmektedir. Yasanın 2. maddesinde tanımlar kısmında kolektif bilgi (geleneksel bilgi), yerli halklar, önceden bilgilendirme, biyolojik kaynaklar ve lisans sözleşmesi açıklanmaktadır. Yasanın 3. maddesine göre, yerli halkın biyolojik kaynaklarla ilgili kolektif bilgileri için özel koruma rejimi kurmaktadır.

Yasanın 5. maddesine göre, kolektif bilginin gelişmesi ve koruma, kolektif bilgileri kullanımıyla faydaların adil ve eşit dağılımı teşvik etmek, insanlığın geleneksel bilgilerini kullanımı faydalarını teşvik etmek, kolektif bilginin kullanımında önceden bilgilendirme sağlama, üretilen faydaların dağıtımını ve Perulu yerli halkın kolektif bilgisine dayalı buluşların patentlerini engellemek için önceden bilgilendirme amaçlanmaktadır. Bu yasanın amaçları 2 temel şeye odaklanır. Birincisi yerel toplulukların bilgilerinin kullanımı ve bu şekilde elde edilen faydaların kontrol edilmesi, ikincisi ise patent sistemini kontrol etmek amacıyla biyokorsanlığı önlemektir (Ruiz, 2004). 27811 sayılı yasa ile geleneksel bilgiye erişim, herkesin endüstriyel, ticari ve bilimsel uygulama için önceden bilgilendirmeyi yerli halkın temsilcileri kuruşların rızası ile geçerlidir.

Peru'da geleneksel bilgiyi koruyan araçlar, kayıtlar ve sözleşmelerdir. Peru modeli, geleneksel bilgiyi dinamik olarak koruyan örnek bir sistemdir. 27811 yasa kapsamında kolektif bilgi üzerinde hak verilmez. Dolayısıyla kayıtlar sayesinde patentlerde önceki sanat, eser araştırmalarında yardımcı olacak ve yerli halkın kolektif bilgilerini korumaktadır (Ruiz, Clark, Lapena, 2004: 782).

Yerli halkın haklarını destekleyen mekanizmaları pozitif koruma olarak tanımlanırken negatif koruma, geleneksel bilginin yanlış kullanılmasını engellemek amacıyla savunma önlemleri

için mekanizmaların kullanılmasıdır. Kayıtlar, savunma-negatif koruma işlevi görmektedir. Patent ofisleri, bu bilgilere ulaşarak, yerli insanlardan izin alınmadan geleneksel bilgiye dayalı patentlerin yasadışı kullanımını bir parça önleyebilmektedirler.

Yerli insanlar, temsilciler aracılığıyla Ulusal Enstitü'ye kayıtları geleneksel bilgileri kayıt yaptırabileceklerdir. Nitekim geleneksel bilginin kaydedilmesini teşvik etmek amacıyla yetkilileri göndermektedir (Nunez, 2008: 487-549). Yerli halkın kolektif bilgisini korumak için kamu ulusal kaydı, gizli ulusal kayıt ve yerel kayıtlar olmak üzere üç tür kayıt yöntemi vardır. Her bir kayıt yönteminin savunma dereceleri, amaçları çeşitli şekilde hizmet etmektedir. Örnek olarak yerel kayıtlarda, yerli halkın kendisinin faydaları, kolektif bilgi üzerinde kontrol altına alan girişimlerdir. Topluluk, böylece bu kayıtları protokol ile yönetecek, onları kendi düzenlemelerine dayalı özel mekanizma ile sınırlandırma getirebilecektir. 27811 sayılı yasanın 27. maddesinde lisanslar ise sözleşme hukuku kapsamında geleneksel bilgi kullanımından kaynaklı faydaları eşit ve adil şartlar çerçevesinde geleneksel bilgiyi korumada etkili, zorunlu tescilli, yazılı formdur. 27811 sayılı yasa ile getirilen en önemli özellik, yerel topluluk temsilcileri ve geleneksel bilgiyi kullanmak isteyen 3. taraflar arasında rızaya dayalı geliştirilen lisans sözleşmesi mekanizmasının kurulmasıdır. Bu sözleşmeler, Peru Ulusal Rekabet ve Fikri Mülkiyetin Korunması Enstitüsü (INDECOPI) tarafından yönetilmektedir.

Lisans sözleşmesi ile taraflar arasında geleneksel bilgidan elde edilen faydaların adil dağıtılacağını garanti edecek şartlar yer almaktadır. Bu sözleşme, yerli halkın kolektif bilgilerini kullanma kapasitelerini artırmaya yönelik katkılar sunmaktadır. Lisans ile geleneksel bilgidan geliştirilen ürünler, araştırma-geliştirme ve pazarlamadaki süreçler lisans verene periyodik bilgilendirme yükümlülüğü vermektedir. Geleneksel bilgilerle elde edilen ürünlerin satışlarından en az % 10 yerli halkların kalkınma fonuna aktarılacaktır. Kanununun 37. maddesine göre, yerli halklar arasında faydaların daha adil paylaşımını teşvik amacıyla kurulmuştur. Bu fon, sadece kalkınma projelerini finansa eden sözleşmeyi yapan tarafı değil, tüm yerel toplulukların yaşam şartlarını iyileştirmeye katkı sağlamaktadır. Yerli halklar temsilciler aracılığıyla fonun kaynaklarından faydalanma hakkına idari komitenin değerlendirmesine bağlıdır. İdari komite, kalkınma projelerini değerlendirmek için nihai kararın belirlenmesinde sorumludur. Komite, teknik-ekonomik-idari ve mali özerkliğe sahip, Yerli Bilgileri Koruma Konseyi (Geleneksel bilgiyi koruma ve denetlemek, idari komiteyi desteklemek, lisans sözleşmelerinin geçerliliği hakkında görüş bildirmek) tarafından denetlenmektedir.

2004 tarihinde Peru, biyolojik çeşitlilik ve yerli halkın kolektif bilgisine erişimi korumak amacıyla 28216 sayılı yasayı yürürlüğe koymuştur. Bu yasa ile birlikte ulusal komisyon kurulmuştur. Bu komisyon INDECOPI başkanlığında, Dış İlişkiler Bakanlığı Temsilcisi, Ulusal Çevre Konseyi, Ulusal Doğal Kaynaklar Enstitüsü, Ulusal Tarımsal Araştırma ve Yayım Enstitüsü, Dış Ticaret ve Turizm Bakanlığı, İhracatın Teşviki Komisyonu, Uluslararası Patates Enstitüsü, Ulusal Kültürlerarası Sağlık Merkezi, Üniversiteden bir temsilci, iki sivil toplum örgütü temsilcisi Andean, Amazon Halkları Ulusal Komisyonundan bir temsilcilerden oluşmaktadır. Komisyonun görevleri madde 4'te belirtilmiştir (28216 Sayılı Yasa, 2004):

- 1-Yerli halklara ait biyolojik kaynakların ve kolektif bilgilerin kaydını oluşturmak ve sürdürmek,
- 2-Biyolojik korsanlık eylemlerine karşı koruma sağlamak,
- 3-Biyolojik kaynaklarla ilgili, kolektif bilgiyle ilgili yurtdışında yapılan patent başvurularını, verilen patentleri takip etmek,

- 4-Yukarıda bahsedilen başvuruları ve verilen patentlerle ilgili teknik değerlendirmeler yapmak,
- 5-İncelenen vakalar hakkında ilgili raporlar yayımlamak ve devlet otoritelerine eylem için önerilerde bulunmak,
- 6- Yurtdışında yapılan patent başvuruları verilen patentlerle ilgili itirazda bulunmak ve iptal davası açmak,
- 7-Diğer ülkelerin fikri mülkiyet ofisleri ile bilgi ve diyalog kanalları oluşturmak,
- 8-Devlet ve sivil toplum bölgesel katılımcı organlarla ilişkileri geliştirmek,
- 9-Biyokorsanlık eylemlerinin önlemek amacıyla Peru yerli halklarının farklı uluslararası formlarda savunulması için teklifler hazırlamak.

Komisyonun, yürütülen faaliyetler hakkında 6 ayda bir başkanlığa rapor vereceği belirtilmiştir. Öte yandan, bu yasada biyokorsanlık tanımı, destekleyici ve nihai hükümler kısmında açıklanmıştır. Biyokorsanlık, biyolojik kaynaklar ya da geleneksel bilgileri tazminatsız ve BÇS'nin ilkelerine aykırı olarak 3. kişilere izinsiz kullanımı ve erişimidir. Dolayısıyla Peru, biyokorsanlık tanımı, uluslararası sözleşmeden ve egemenlik haklarına karşı bir durumu yansıtmaktadır. Komisyon, kuruluşundan bu yana genetik kaynakları korumak ve biyokorsanlık faaliyetlerini engellemek için bazı girişimlerde bulunmuştur. 13 biyokorsanlık davasında ise patentlerin yenilik ve yaratıcılıktan yoksunluğunu tespit ederek kanıtlarla özel şirketlerin ABD, Avrupa, Japonya'ya karşı davayı Peru lehine, patent iptalini gerçekleştirmiştir. Komisyon'un en önemli görevi, dünyadaki patent ofisleriyle iletişimi geliştirmek, yabancı patentlere karşı harekete geçmek ve tedbir almaktır. Komisyon, biyokorsanlık olaylarını analiz ederken patent belgelerinde tür isimlerinin bahsedilip bahsedilmediğini, genetik kaynaklarının kökeninin açıklanıp açıklanmadığını ve teknik değerlendirmelerin yeterince yapılıp yapılmadığını stratejik yöntemle tespit etmeye çalışmaktadır. Komisyon tarafından hazırlanan raporda Peru'nun biyolojik kaynaklı 149 patent, ABD, AB ve Japon patent ofislerince bu kaynaklara dayalı patentler verildiği tespit edilmiştir. Aşağıdaki tablo da Peru kökenli altı kaynağa bağlı kayıtlar gösterilmektedir: (Nunez, 2008).

Tablo 2. Peru kaynakları ile ilgili patent kayıtları

Kaynaklar	ABD	Avrupa	Japonya
Hercampuri	1	2	11
Camu-Camu	2	1	16
Yacon	15	-	50
Caigua	1	-	-
Sacha Inchi	8	-	-
Chancapiedra	22	6	14
Ülkelerin Toplam Sayısı	49	9	91

Dolayısıyla Peru yönetimi, biyokorsanlık sorununa hem yasal hem de idari tedbirler ile sui generis sistemini uygulayan başarılı ülkelerden biri olmaktadır. Ayrıca uluslararası

toplantılarda, biyokorsanlıkla etkin mücadele için bazı girişimlerde bulunan ülkelerin başında gelmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

20. yüzyılın son dönemlerinde genetik ve doğal kaynaklardan, geleneksel bilgiden elde edilen ürünlerin biyoteknolojik yöntemlerle geliştirilen buluşlar ile uluslararası standartlarda fikri mülkiyet hukuku kapsamında uyum süreci başlamıştır. Bu uyum süreci teknolojik üstünlüğü sahip olanlar ve olmayanlar, zengin biyoçeşitliliğe ve genetik kaynaklara sahip olanlar ve olmayanlar, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında tam bir uzlaşma ile sağlanmamıştır. Dolayısıyla, biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgi kullanılarak elde edilen yerli halkın buluşları ile biyoteknolojik yöntemlerle geliştirilen buluşların fikri mülkiyet hukuku kriterleri arasındaki farklılıktan dolayı biyokorsanlık sorunu ortaya çıkmıştır.

Biyokorsanlık, sadece biyoçeşitlilik veya genetik kaynakların bir yerden bir yere izinsiz taşınması sorunu değildir. Biyokorsanlık, yerli toplumların nesilden nesile aktardıkları geleneksel bilgileri de ilaç, tarım ve gıda, kozmetik şirketlerin fikri mülkiyet hukuku ile izinsiz diğer bir deyişle faydaların adil ve eşit paylaşımı gerçekleşmeden, tazminat ödenmeden tekeline alma girişimleridir. Dolayısıyla biyokorsanlık ile başarılı şekilde mücadele eden Peru, Hindistan gibi ülkelerin ortak yanlarından biri biyokorsanlıkla mücadeleyi geniş kapsamlı görerek, bu konuda ilgili doğrudan kamu teşkilatını oluşturmalarıdır. Bununla birlikte bu ülkelerde biyokorsanlığa karşı sivil toplum örgütlerinin kamuoyunda farkındalık oluşturması ve bu mücadelede aktör olarak yer alması önemli bir aşamadır. Bu ülkeler biyoçeşitlilik yasasını daha erken tarihlerde çıkarmış ve geleneksel bilgiyi, biyoçeşitliliği koruma altına almışlardır. Bu ülkeler, kendi kaynaklarının başka ülkelere izinsiz patenlerini diğer bir ifadeyle biyokorsanlık olaylarını takip ederek uluslararası işbirliği çerçevesinde hareket eden teknik-finansal donanıma sahip bir kurumsal yapı oluşturmuşlardır. Fakat, biyokorsanlık sorununu hukuki ve teknik konu olarak görmemeli, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklara, fikri mülkiyet yaklaşımları çerçevesinde uluslararası sözleşmelerde bağlayıcı ilkelerin varlığı ile çözüm üretilmelidir. Her iki tarafın da kazanabileceği bu modelde, geleneksel bilgiye sahip ülkelerin kaynakları ile herhangi bir üründen elde edilen faydanın, biyoteknolojiye sahip gelişmiş ülkeler tarafından sağlanması ile geleneksel bilginin kullanımını ve yeni ürünlerin icadını kolaylaştıracaktır. Sonuç olarak Hindistan ve Peru'nun politikaları, geleneksel bilgilerin tamamen kullanımını yurt dışına kapatmak değil, kendi kaynakları ile başka ülkeler tarafından herhangi bir ürün elde edildiğinde onlarla ilgili telif hakkı talep edebilmeyi sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

27811 sayılı yerli halkın biyoçeşitlilikle ilgili kolektif bilginin korunması. (2002). https://en.unesco.org/sites/default/files/per_law27811_engtof.pdf, (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

28216 Sayılı peruvian biyolojik çeşitliliğe ve kolektif bilgiye erişimin korunması hakkında yasa. (2004). <https://wipolex.wipo.int/en/text/504014>, (Erişim Tarihi: 20.09.2020).

About TKDL. (2020). <http://www.tkdil.res.in/tkdil/langdefault/common/Abouttkdl.asp?GL=Eng>. (Erişim Tarihi: 19.08.2020).

Avantika, G. (2015). Bio-piracy in india: A decline culturel values. *Interneational Resecarh Journal of Environment Sciences*, 4 (9), 80-82.

Dutfield, G. (2020). Protecting traditional knowledge and folklore: A review of progress in dilomacy and policy. https://www.researchgate.net/publication/237240635_Protecting_Traditional_Knowledge_and_Folklore, (Erişim Tarihi: 23.08.2020).

Eralp, K. D. (2003). Genetik kaynaklar ve patent, Türk Patent Enstitüsü Patent Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Invernizzi, C. (2017). Biodiversity, bioprospecting and patents: a case study of traditional knowledge in french guiana. Master Thesis, Bournemout University.

Kelter, K. A. (2014). Pirate patents: Arguing for improved biopiracy prevention and protection of indigenous right trough a new legislative model. *Suffolk University Law Reviev*, 373, 373-396.

Lemeire, S. (2013). Biopiracy. Master Thesis. Faculteit Rechtgeleerdheid Universiteit Gent.

London, A. S. (2007). Bioprospecting and biopiracy in latin america: The case of maca in peru. *Nabraska Anthropologist*, 32, 63-72.

Mathem, B. (2013). Traditional knowledge misappropriation and biopiracy in india: A study on the legal measures to protect traditional knowledge. *International Journal of Marketing Financial Services & Management Research*, 2(12), 204-205.

Mehra, A. Biopiracy killer app?. <https://littleindia.com/biopiracy-killer-app/> (Erişim Tarihi: 23.08.2020).

Mgbeoji, I. (2006). Global biopracy: Patents, plants, and indigenous knowledge. British Columbia: UBC Press.

Muller, M. R. (2020). Experiences in the protection of traditional knowledge: The case of peru (Law 27811). https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_ipk_ge_15/wipo_ipk_ge_15_presentations_mr_manuel_ruiz.pdf, (Erişim Tarihi: 06.09.2020).

Nunez, A. (2008). Intellectual Property and the protection of traditional knowledge, genetic resources and folklore: The peruvian experience. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 12, 487-549.

Öcalan, E. (2014). Genetik kaynaklar, geleneksel bilgi ve folklorik ifadelerin fikri mülkiyet ile korunmasında gelinen uluslararası boyut, tartışmalı konular ve ülkemizdeki mevcut durum. Türk Patent Enstitüsü Patent Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

Provisional Act No. 2,186.
<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/br/br038en.pdf>. (Erişim Tarihi: 19.08.2020).

Reid, J. (2009). Biopiracy: The struggle for traditional knowledge rights. *American Indian Law Review*, 34(1), 77-98

Romero, T. L. (2005). Sui generis systems for the protection of traditional knowledge. *International Law*, 6, 301-337.

Ruiz, M., Clark, S., & Lapena, I. (2004). The protection of traditional knowledge in Peru: A comparative. *Washington University Global Studies Law Review*, 3(3), 755-797.

Sadual, M. K. (2015). Bio-piracy and traditional: A discussion on Indian legal perspectives. *IRJIMs*, 1 (2), 13-17.

Sharma, D. (2021). Another tool for biopiracy?.
https://indiatogether.org/agriculture/opinions/ds_tkdl.htm, (Erişim Tarihi: 17.08.2021).

Sharma, S. (2017). Traditional knowledge digital library: 'A silver bullet' in the war against biopiracy. *The John Marshall Review Of Intellectual Property Law*, 17(214), 215-231.

Shiva, V. (2016). *Biopiracy: The plunder of nature and knowledge*, California: North Atlantic Books.

Silva, M. & Oliveira, D. R. (2018). The New Brazilian legislation on access to the biodiversity. *Brazilian Journal of Microbiology*, 49(1), 1-4.

Singh, V., & Thakur, V. (2021). Biopiracy and the eclipse of traditional knowledge in India. *Intellectual Property Rights*, 6, 491-501.

Verma, M., Chauhan, I., Kumari, R., & Sharma, M. (2013). India-Victim of Biopiracy. *Indo American Journal of Pharmaceutical Research*, 4 (1), 9346-9358.